

NARODNA IN MODERNA GALERIJA

FRANCE STELE

Odkar se je pred leti pojavila pred nami ideja tega, kar smo nekam prenačljeno krstili z imenom Moderna galerija, se postavlja v ljubljanski javnosti večkrat vprašanje, čemu sta nam v Ljubljani potrebni kar dve galeriji; mnogi slutijo v tem celo neke vrste nasprotstvo Narodni galeriji, tretji zopet opozarjajo na nepotrebno potratnost in menijo, da bi bil dobrotnik, ki je dal prvi denar za Moderno galerijo, naši kulturi storil večjo uslugo, če bi ga bil dal na razpolago Narodni galeriji, da se primerno razširi. Ta vprašanja so posebno pereča sedaj, ko je začela rasti nova stavba iz tal in ko bo čez leto, dve postala dejstvo, s katerim bo treba računati, pa tudi enkrat za vselej obračunati s prej navedenimi vprašanji, da bi se iz na videz tekmovalnega položaja ne izcimil za naše kulturne interese kvaren in nepotreben spor.

Ker je predvsem Narodna galerija interesirana na tem, da se medsebojne vloge določijo in razmejijo tako, da ne bo dvojnih prizadevanj za isto stvar, ampak idealno izpopolnjevanje ene ustanove z delom druge, se je zdelo odboru Narodne galerije potrebno, da pred svojimi člani, zbranimi na občnem zboru, nepristransko pretrese vsa vprašanja in javnost obvesti o vseh momentih, ki prihajajo v poštev za pravilno presojo nalog ene in druge galerije.

Predvsem je nedvomno, da že izraz *galerija*, *moderna galerija* ob *narodni galeriji* vzbuja neko dvoumnost, ki jo je treba razčistiti. Povedati moram že naprej, da tudi meni ni bil ta izraz nikdar posebno simpatičen, ker ne ustreza tistemu, kar nova ustanova želi postati. Vendar ima življenje svojo logiko in prehaja največkrat na dnevni red, preden so počasni misleci pretehtali argumente za to ali ono, in je tako tudi naša javnost nekako kar iz zraka snela ime Moderna galerija ter si ga osvojila, preden so se začetniki te misli sploh odločili, kako naj svojo akcijo krstijo. Iz mimogrede izgovorjene besede je kar čez noč nastalo ime zamišljene ustanove. Ime »galerija« pa za psihologijo množic že samo mnogo več pomeni kakor n. pr. Dom umetnosti ali kaj podobnega, ker je senzacionalno, dopušča domišljiji najdrznejše kombinacije, prav hvaležna pa je vsaj podzavestno za t. zv. javno mnenje in tako zvano javno tribuno tudi možnost raznih domnev in ugibanj, kako si bosta dve galeriji druga ob drugi uredili svoje življenje.

Predvsem je potrebno pojasniti pojem *galerije*, da moremo presoditi, koliko je tako ime za novo ustanovo sploh primerno ali ne, čeprav se je brez sklepov merodajnih korporacij kar čez noč prijelo in udomačilo. Galerija pomeni nekaj podobnega kot muzej, le da se obseg javnih ali privatnih zbirk, ki jih označujemo z galerijami, omejuje na zbiranje in izlaganje predmetov t. zv. upodablajoče umetnosti, slik ali kipov. Ker so prve zbirke te vrste nastale tako, da so v razkošnih hodnikih renesančnih in baročnih palač, ki so jih imenovali galerije, razstavljali kiparske in razobešali slikarske umetnine, je ime galerija, ki ima tudi danes še prvotni, z umetnostnim zbiranjem prav nič zvezani pomen, postalo označba takih zbirk samih, brez ozira na to, ali so razstavljene v resničnih gale-

rijah, hodnikih, ali ne. Ko je zbiralska kultura napredovala in si je še bolj zaželela reprezentance, kakor ji je služila že s početka, saj je nastala prav iz misli reprezentirati smisel lastnika ali ustanove za umetnost, so v gradbeni program reprezentativnih palač vključili tudi poseben prostor za umetnostno zbirko in mu dali ime galerija. Gre pri tem za večjo, podolgovato, v svojem arhitektonskem poreklu stavbarsko, torej tipološko s prvotnim galerijskim hodnikom vzročno zvezano dvorano, namenjeno za zbirko kipov in slik.

Novejši čas je s svojo metodično usmerjenostjo končno točno opredelil tudi pojem umetnostne galerije, s katero že zdavnaj ni več zvezan pojem galerijskega hodnika ali galerijske dvorane, ampak je to ime prenesel na cele stavbe, ki služijo »galerijskim« namenom. Tako se v XIX. stol. po vsem kulturnem svetu poleg muzejev grade galerije, ki predstavljajo poseben stavbarski tip, kateri naj po svojem sestavu idealno ustreza čim najbolj ugodnemu razstavljanju umetnin upodablajoče vrste.

Taka galerija je tudi naša Narodna galerija, čeprav njeno poslopje ni zidano kot galerija, je pa po prezidavah preurejeno in prilagojeno organizmu sodobne galerije.

Ni pa se razvil polagoma samo stavbarski tip galerije, ampak enako in v zvezi z njim tudi vsebinski obraz galerij.

Starejši, prvotni tip galerije obsega zbirko umetnin sploh in se neredko križa z muzejskim. Stari inventarji naših gradov nas pouče, da je tudi pri nas živela ta misel in da je v baročni dobi galerija imela že neki programsko določen ideal, ki ga je skušal lastnik galerije doseči. Galerija v tem času predstavlja izbor slavnih slik iz zgodovinske zakladnice popularnih mojstrov in v nji ne smejo manjkati najslavnejša imena, kakor Rafael, Dürer, Bassano, Brueghel, Tizian, Tintoretto. Ker so originali za povprečnega zbiralca nedostopni, so si pomagali s kopijami in tako izpopolnjevali običajni programski okvir.

Pod vplivom sistemiziranja znanstvenih strok v 19. stol. se je sistemiziral tudi ideal galerije kot javne zbirke, ki naj bo ponos in eden glavnih vidnih znakov kulturnega središča. Nastale so splošne slikarske ali kiparske galerije, pinakoteke in podobno. Njih namen je bil sedaj že zgodovinsko sistematski; predstavljale naj bi strnjene vrste zglednih umetnin vseh časov, pri čemer je bilo oporišče največkrat kaka v teku stoletij nastala, v kraju se nahajajoča zbirka originalov, ki so jo radi zaokroženosti z namenom, da ilustrirajo umetnostni razvoj, dopolnili s potrebnim številom kopij. Še teže kakor s slikami je bilo s kipi in tako so nastale deloma iz reprezentativnih, deloma iz znanstveno pomožnih, deloma iz umetniško-pedagoških potreb zbirke posnetkov starih kipov v obliki t. zv. odlitkov. Posebno umetniške akademije so gojile te vrste sistematiko in majhen odmev takih stremljenj imamo tudi v Ljubljani v zbirki odlitkov antičnih skulptur v veži nad stopniščem Narodne galerije. Te vrste zbirke so se opirale namreč na mnenje, da je

neka vrhovna vrsta absolutnih, zglednih umetnin, ki je sposobna poučno ilustrirati razvoj umetnosti.

Novejši čas, ki je čas poglobljenega razmerja do zgodovine umetnosti in do umetnostne kakovosti, pa je uveljavil predvsem vidik umetnostne vrednosti, ki naj se v galeriji družijo z zgodovinsko ilustrativnim stališčem. Preureditve galerij v novem smislu so se začele že pred vojno in so zelo napredovale po svetovni vojni, tako da skuša sodobna galerija predstaviti svojo zbirko v najugodnejši razsvetljavi in se zato poslužuje v obilici tudi umetne luči, tako da posamezna umetnina pokaže največ svojega učinka, uvrščena z drugimi v zgodovinsko ali predmetno zamišljeni red. Original je načelo. Umetnostna ali zgodovinska vrednost tega originala pa je kriterij, koliko, kdaj in ali se kak predmet sploh razstavi v galeriji. Galerija je danes umetnostni muzej; gradivo, ki ga razstavlja, je trdno vrednoteno, odnos posameznega predmeta do programskega okvira galerije je znanstveno ugotovljen, in predmet, ki je v dani skupini razstavljen, je nekako skrbno postavljen na svoje zgodovinsko, v vsakem oziru že priznано mesto. Programski okviri, ki so se za galerije izkazali, so n. pr. državna, deželna, narodna, mestna, lokalna galerija, ali renesančna, baročna, romantična, impresionistična galerija, ali pa tudi razne galerije del posameznih umetnikov velikanov. Poleg tega imamo n. pr. tudi galerije ikonografskega značaja (križev pot, Marijina, Jezusova podoba itd.), tehničnega (slike na steklu) in podobno.

Pri razbistritvi s to problematiko zvezanih vprašanj se je v novjšem času že zdavnaj pokazalo tudi, da življenje in zgodovina nista isto, da merilo, s katerim presojava zgodovinske umetnine, ni isto kakor merilo, s katerim merimo živo, pred nami nastajajočo umetnost. Iz tega spoznanja se je razvilo tudi za pojem umetnostne galerije najvažnejše spoznanje: V galeriji sta nezdružljivi sodobna, aktualna, borbena umetnost in v svoji zgodovinski vrednosti ustaljena umetnost zgodovinskih dob. Vsaka galerija, ki je poskusila to združiti, je trpela na notranji razklanosti, tako da danes velja načelo: Zgodovina zgodovini in znanosti, življenje življenju! Najbližji zgled po uveljavljenju tega načela zgodovinske galerije je delitev prvotne zbirke avstrijske umetnosti v Belvederu na Dunaju v baročno in moderno. Tako je kar nehote nastala kot logična posledica vsega razvoja galerijskega problema delitev galerij na moderne in zgodovinske galerije.

Vzemimo v ti luči našo Narodno galerijo!

Po prvi zamisli ustanoviteljev Narodne galerije naj bi to bila galerija slovenskega impresionizma, ki se je zavedal svoje zgodovinske vloge v razvoju umetnosti med nami in jo sklenil z galerijo utrditi v spominu bodočih rodov. Impresionizem sam pa se je zavedal tudi zgodovinske zveze z vso umetnostno preteklostjo slovenskega naroda, kar je potrdil že pred vojno R. Jakopič, ko je priredil prvo zgodovinsko razstavo slovenskega slikarstva. Zato je že po nekaj letih prodrla misel, da mora biti Narodna galerija galerija vse slovenske upodablajoče umetnosti in je svoj program razširila na vso zgodovino umetnosti nazaj. Prav odlični uspehi preureditev v Belvederu na Dunaju pa so kazali pot, kako bi se mogla slovenska kultura tudi

galerijsko mednarodno uveljaviti. Bila naj bi »narodna« v najbolj doslednem pomenu te besede, ker je s tem programom obseženo že tudi pravilno merilo za vrednotenje domačih umetnin, pri ocenjevanju katerih smo bili doslej neodločni in ker le v tem okviru moremo dati svetovni umetnostni znanosti to, kar ona od nas pričakuje.

Narodna galerija je nastala v času, ko so bila zgornja vprašanja v velikem svetu že razčiščena. Ona je od postanka dalje izrazito programska, torej čisto sodobno zasnovana galerija; kolikor razmere v adaptiranem Narodnem domu dopuščajo, je tudi sodobno urejena in po svoje zgledna galerija. Zato jo smemo smatrati za polnovreden člen v mreži evropskih galerij; le tako zasnovane galerije imajo poln smisel in se tudi stare v tem smislu preurejajo in odstranjujejo balast iz preteklosti.

Ker pa življenje neprestano ustvarja nove umetnine, je to življenje prisililo programsko zasnovano in v tem programu dosledno omejeno Narodno galerijo, da razširi svoj okvir tudi na poimpresionistično umetnost.

Rezultat je tale: Obiskovalec, ki hodi po zgodovinskem redu od 14. stol. do sodobnosti skozi galerijske dvorane, občuti v zgodovinskem delu samo en večji prelom, med srednjim vekom in barokom. Ta prelom se čuti tako v materialnem značaju gradiva kakor v duhovni aktualnosti enega in drugega za nas. Celota pa se kljub temu preliva v skladno vodilno črto, katera nas vodi in v svoji jasnosti narašča do Sternen-Jamove sobe. Tu pa se nit nekam pretrga, naenkrat začutimo negotovost v presoji, kar se kaže tudi v tem, da razstavljen predmete večkrat menjujejo, ker se naziranje o njihovi vrednosti očividno spreminja.

Resen opazovalec tega razvoja je moral priti do prepričanja, da bo treba sodobno gradivo deliti od zgodovinskega. Toda kje naj bo meja? Galerija sama kaže, da bodi meja ob impresionizmu, ki naj še pripada zgodovinski zbirki, s katero tako srečno harmonira. Če naj bi to časovno določili, bi rekli, da v zgodovinsko galerijo spadajo umetniki do svetovne vojne, oni po nji pa v zbirko žive umetnosti, ki je po svojem bistvu to, kar so drugod krstili z moderno galerijo. V tem okviru čakajo našo zgodovinsko Narodno galerijo še težke naloge, ker po izbiri razpoložljivega ali zaželenega še daleč ni popolna.

Ljubljanska Moderna galerija pa po zamisli svojega ustanovitelja ne bi bila samo in niti ne v prvi vrsti »moderna galerija«. Propadajoči, premajhni in že zastareli Jakopičev paviljon je bil prva pobuda za njeno zamisel. Njega bi bilo nujno treba na novo postaviti; in ta potreba, združena z opazovanjem neugodnega stanja sodobne umetnosti v Narodni galeriji, je bila povod za zamislek nove ustanove, ki naj združuje potrebo po primernih razstavnih prostorih s potrebo po razbremenitvi Narodne galerije očividnega balasta. Vendar je njen program še nekoliko bolj širok, ker naj nova ustanova ne služi samo mehaničnim poslom tako zvane moderne galerije in razstavljanju, ampak splošno propagandi žive, aktualne umetnosti. Zato so zamišljene z njo v zvezi čisto propagandne reči: Umetniška čitalnica, strokovne delavnice, intimna dvorana za razgovore in propagandne prireditve, prodajalna umetnin in podobno. Nova ustanova naj služi

umetnosti v življenju in ni prav nič mišljena kot muzej. Zato je tudi ime Moderne galerije neprimerno, a bo verjetno ostalo, ker se je že udomačilo, čeprav bo tako zvana moderna galerija, ki bo dopolnila za naše razmere tisto, kar Narodna galerija ne zmora in čemur se mora v lastnem interesu čimprej odreči, samo njen manjši del. Kako pa se bo izgradila Moderna galerija? Ali ne bo istih težav kakor sedaj v Narodni galeriji z živo umetnostjo tudi v njenem okrilju? Te težave program in smisel Moderne galerije zavestno briskira — Moderna galerija nima in ne more imeti trdnega ogrodja. Z njo je združljivo tudi, da delo, ki bo več let viselo, odstrani, če se pokaže, da bo drugo umetnika ali smer bolje predstavljalo. Nobene zapreke tudi ne bo, če bodo tu visela posojena dela, dela, ki so v napatje v ateljejih in shrambah, ter bodo tu v stalnem stiku s publiko lahko preizkušala svojo življenjsko aktualnost.

Položaj bi bil po ustanovitvi torej tale: Ljubljana dobi »umetnostni dom« v pravem pomenu besede,

ustanovo, kakršno pri svoji sodobni kulturni aktivnosti nujno potrebuje, z njim se nadomesti Jakopičev paviljon in razbremeni Narodna galerija, ker bo lahko oddala vanjo oddelek, ki se ji zdi v nadlego, ki njen razvoj samo moti in ga bo vedno bolj motil. V bodoče pa more postati medsebojno razmerje obeh zbirk tole: Narodna galerija bo s časom razširila svoj okvir za novo umetniško generacijo, kakor hitro ji bo mogoče priznati, da je njena umetnost zgodovinsko odigrala svojo življenjsko vlogo. Predvsem pa se mora Narodna galerija v svojem dosedanem okviru sistematsko izpopolniti. Dela, razstavljena v Moderni galeriji pa bodo medtem polagoma dobila značaj zgodovinskih dokumentov, in taka po svoji vrednosti pred javnostjo preizkušena dela naj bi se oddajala v razširjeno Narodno galerijo; to naj bi pomenilo zanja končno priznanje in tudi odlikovanje za umetnika. Prepričan sem, da se moreta tako obe ustanovi prav zadovoljivo izpopolnjevati in da bo tako sožitje v korist predvsem Narodni galeriji.

LJUBLJANSKI SEJEM ZA NAŠE GOSPODARSTVO IN KULTURO

OB DVAJSETLETNICI LJUBLJANSKEGA VELESEJMA

D R. M I L A N D U L A R

RAZVOJ LJUBLJANSKEGA VELESEJMA

Ob razsulu avstro-ogrske monarhije leta 1918. smo bili Slovenci v gospodarsko-političnem pogledu popolnoma nepripravljeni na nove razmere. Kakor je bila naša trgovina pod Avstrijo skoraj povsem le krajevnega pomena, tako so se pojavili po prevratu v zedinjeni Jugoslaviji popolnoma novi izgledi za razvoj naše trgovine z ostalimi deli države. Že takrat je bilo zaznati, da se bo industrijska delavnost v naši ožji domovini močno dvignila in da bo omogočen napredek in razvoj našega obrtništva. Vendar pa tedaj nismo imeli nobenega pregleda proizvodnje niti potreb porabnika izven naših ožjih meja pa tudi ne možnosti prodaje našega blaga. Tedaj, to je v najbolj nejasnih, vendar kar se tiče zvez, najugodnejših časih je nujna potreba spočela misel, organizirati ustanovo, ki naj odpomore nepreglednosti v trgovinstvu in pripomore do prijateljskih trgovskih zvez z do sedaj nepoznanimi trgovci v nepoznanih krajih in s porabniki nepoznanih zahtev.

Ta ustanova je Ljubljanski velesejem. Leta 1920. se je združila skupina dalekovidnih, nesebičnih in požrtvovalnih mož iz vseh panog gospodarstva in zastopnikov gospodarskih ustanov. Iz skromnih začetkov se je razvila doma in v svetu priznana mednarodna ustanova, Ljubljanski velesejem, ki uspešno deluje že 20 let in je v tem času priredil pod pokroviteljstvom Nj. Vel. kralja nič manj kot 46 vzorčnih velesejmov in posebnih strokovnih razstav. Ob rojstvu te ustanove je bilo treba mnogo idealizma. Osnovna glavnicca za prireditve velesejma je znašala le 152.000 dinarjev, potrebnih pa je bilo dva in pol milijona dinarjev. Takrat so preskrbeli velesejmski odborniki potrebni kredit z osebnim rizikom, zastavili plug v

KRALJ ALEKSANDER I. ZEDINITELJ OTVARJA LJUBLJANSKI VELESEJEM

ledino in izorali. Delo so tem prvim pobornikom narokovali stanovski idealizem, solidarnost ter nujna potreba.

Ljubljanski velesejem se je uveljavil ne samo z uspešnim in nesebičnim delom gospodarstvenikov, marveč tudi zato, ker stoji v srcu produktivno najorganiziranejšega dela naše države. Ne da se tajiti, da je Slovenija zmožna življenja le, če je primerno razvita njena industrija, obrt in trgovina in če se nam nudi možnost prodaje naših izdelkov v druge predele države. Moč in uspeh naše proizvodnje ter solidnost